

הלכות פסח סימן תנג

ביאורים ומוספים

סימן תנג

דיני החטים וטחינתם למצות

[משנ"ב ס"ק ב]

משום דהוא קביב לאדם ביותרו וכו', ואם אין לו חטים וכו', מאתד מקארבעה מינים (ה) הקשוב לו ביותרו.

1) טעם נוסף לעשיית המצות לכתחילה דוקא מחטים, כתב התפארת ישראל (פסחים פ"ב מ"ה) שהחטים חזקות ונוקשות ואינן ממהרות להחמיץ. והדעת תורה (ס"ק א) הביא את דברי המג"א (ס"ק ה) שהשעורים והשיפון ממהרים להחמיץ יותר מחטים, וכתב שזה טעם המנהג לכתחילה לעשות את המצות מחטים.

ובמקום שנהגו לעשות את המצות מחטים בלבד, והיו סותרים שכמה שנים נהגו בערמה וערבבו בקמח החטים גם קמח שעורים, ונתגלתה עורמתם, כתב הדעת תורה (שם) שיש להחמיר שלא לקנות את הקמח מהם. שאף שברמ"א מובא רק שלכתחילה יש להשתמש בחטים, מ"מ בכעין זה כבר כתב השו"ע לקמן (ס"ו תקי"א ס"ב) שאף במקום שאין אסור אלא לכתחילה, מ"מ אם הרגיל בכך אסור, שכיון שהרגיל בכך אין זה נחשב כדעבד אלא לכתחילה.

2) וכן חולים שקשה להם לאכול מוצרים העשויים מקמח חטים [כגון חולי צליאק], דעת הגרי"ש אלישיב (קובץ דרכי הוראה א עמ' קצד) שיכולים לאכול מצות העשויות משיבולת שועל [ראה להלן בענין זהווי המין], ועוד להלן (הע"ז 5) בענין חיטים בלא גלוטן ככל הנצרך להם. אמנם כיון שההיתר הוא רק מחמת שעת הדחק, ראוי שהחולה עצמו יאכל בליל הסדר [אם אינו מוסיף לו מבחינה רפואית] את ה'כזית מצה' ממצת חטים, וכן אסור לשאר בני הבית לאכול מאותן מצות. מאידך, דעת המנחת יצחק (ח"ט ס"ו מט) על פי דבריו של הדעת תורה (המובא לעיל) שהטעם שאין לעשות מצות משאר מינים הוא כיון שהם מחמיצים יותר מהר מחטים, ואף שהוא לא אסור אלא לכתחילה, מ"מ כיון שלא פירשו לנו הפוסקים את סדר האפיה בשאר מינים [שהזהירות בשערין צריכה להיות גדולה מחיטין], יש לנו לחוש שמא נעשה בהם דבר המעבב בדעבד, וכיון [שלדעתן] לא שכיח חולה כזה שלא יוכל לאכול אפילו פעם אחת בשנה כזית מצה מחטים, אין להיתר לעשות כאלו מצות אפילו לשאר ימי הפסח.

3) ושיבולת שועל המצויה בזמנינו הנקראת 'קואקר', דעת הגרש"ז אויערבך (הליכות שלמה פסח פ"ט ארחות הלכה הע"ז 326) שאף שנעשו מחקרים [על ידי שומרי תורה] שהיא אינה מין הדגן שאליה התבונן חז"ל, אין לשנות את ההלכה מכפי המסורת שבידינו שזו היא שיבולת שועל המחכרת בדברי חכמים כאחד מחמשת מיני הדגן, ואפשר לברך עליה מוונת. ובספר נשמת אברהם (ארי"ח ס"ו תס"א ס"ק א) הובאה דעת הגר"מ פיינשטיין הדגרי"ש אלישיב, שיוצאים במין זה ידי חובת מצת מצוה [ראה גם דעת הגרי"ש אלישיב בקובץ דרכי הוראה (שם)].

4) ואם בולם שוים לו בחשיבותם, כתב הכף החיים (ס"ק ה) שיש להקדים את השעורים, שהם משבעת המינים שנשתבחה בהם ארץ ישראל [והמשנ"ב לעיל (ס"ו קס"ה ס"ק יח) הביא שגם כוסמין הם משבעת המינים, אלא כיון שאינם מפורשים בכתוב, השעורים חשובים מהם]. ואם אין לו שעורים שיקח כוסמין שהם מין חריש, וכשאינו לו גם כוסמין אז יקח שיפון או שיבולת שועל שהם מין שעורים.

[משנ"ב ס"ק ג]

אלא כדכר הפ"א לידי המדק.

5) ומצה העשויה מקמח חיטה שהוצא ממנו הגלוטן [=החלק בחיטה הגורם להחמצה. קמח זה מיוצר בשביל חולי צליאק שראויים לגלוטן שבחיטה], דעת הגרי"ש וואנר (קובץ מבית לוי חיי"ח עמ' קיז) שיש להחמיר שאין יוצאים בה ידי חובת מצה. וכן נוטה דעת הגרי"ש אלישיב (קובץ שערי הוראה ג עמ' מב). וחטים שנקצרו קודם שהגיעו לשליש גידולן, כתב החזו"א (מעשרות ס"ו א ס"ק ג) שמוכח מהגמרא שיכולות להחמיץ.

[משנ"ב ס"ק ו]

אלא חמרא שקחמירי עליהם (וכו', שלא יבחינה בין קמח זה לקמח של מיני דגן?) וכו', ואפ"ל לבישול ארז וקטניות (שקלמה"ט) גם כן אפ"ל.

6) ואם יש לנהוג איסור אף באותן מיני קטניות שלא היו בזמן שנתהרשה חומרא זו, בשו"ת זכר יהוסף (ארי"ח ס"ו קנז) כתב לענין אכילת שעועית בפסח בשנת בצורת, שכיון שבזמן שנתהרש איסור קטניות לא היתה השעועית מצויה, ממילא אינה בכלל הגזירה [אמנם הוא לא כתב היתר זה אלא לשנת בצורת ובצירוף טעמים נוספים, וציון לשערי תשובה (ס"ק א) שאסור]. ובשו"ת חלקת יעקב (ס"ו ר"ז) ובשו"ת שרידי אש (ח"א ס"ו ג) כתבו שמיטעם זה יש להוציא את הבוטנים מכלל הגזירה [וראה להלן דעתם הלכה למעשה]. וכן כתב בשו"ת אגרות משה (ארי"ח ח"ג ס"ו טג), וביאר שחומרא זו של איסור קטניות אינה תקנה שלא לאכול כל דבר שיש חשש שיתערבו בו מיני דגן או שעושים ממנו קמח [ראה משנ"ב להלן (ס"ק ח)], שהרי ברמ"א להלן מובא שמותר לאכול עניס, למרות שעשויים להתערב בו דגים [ראה משנ"ב להלן (ס"ק יג)], וכן אין לך רבר שריגילות לעשות ממנו קמח כמו תפוחי אדמה, ובכל המקומות נהגו היתר בקמח תפוחי אדמה [וראה מה שכתבנו להלן (הע"ז)]. אלא איסור קטניות הוא הנהגה שהנהיגו שלא לאכול איזה מינים מפני הטעמים המובאים לעיל, ולכן לא נאסרו מחמת הנהגה זו אלא אותם המינים שהנהיגו לאסור, ולא שאר מינים שלא הנהיגו, הן מפני שלא היו מצויים אז והן מחמת סיבות אחרות. ולכן תפוחי אדמה שלא היו מצויים או ממולא לא הנהיגו לאסורם, ומטעם זה גם הביטנים אינם כלולים באיסור הקטניות [במקומות שלא נהגו לאסורם].

מאידך, מדברי הפוסקים [ש"ת שרידי אש (שם) בשם האבני מר והמנחת אלעזר, שו"ת מלמד להועיל ח"א ס"ו פח, מקראי קודש פסח ח"ב ס"ו ס, תעוד] שדנו אם יש להתיר בוטנים משום שהטעמים לגזירת קטניות אינם שייכים בהם [שאין רגילות לעשות מהם קמח ומיני קדירה], וגם אין קושי לבוררם יפה ממיני תבואה שהתערבו בהם], או משום שמבחינה מציאותית אינם רומים לקטניות, משמע לכאורה שדעתם שכלולים באיסור זה גם מינים שלא היו בזמן שנתהרש איסור הקטניות.

ולמעשה לענין בוטנים, דעת האגרות משה (שם) שמותר לאוכלם בפסח [מהטעם המובא לעיל בשמות], וכן דעת השרידי אש (ח"א ס"ו ג) להתיר [מחמת סברת האגרות משה ובצירוף זה שהטעמים לגזירת קטניות לא שייכים בהם]. וכן כתב בשו"ת חב"לם בענינים (ח"א ס"ו ז), אלא שהאגרות משה סייג את דבריו למקומות שאין מנהג ידוע להחמיר בהן. הביא הגרי"ש פלמן (קונטרס ימי הפסח עמ' קסב) שהמנהג ברוסיה היה לאכול בוטנים בפסח, ושכן נהג הגר"י אברמסקי שהיה נותן בוטנים לאורחיו בפסח. מאידך, המשך במילאים עמוד 19

מילואים הלכות פסח סימן תנא

המשך מעמוד 88

[שעה"צ ס"ק קצו]

תשובה (ב). ובשרית אגרות משה (אורח חיים סי' קנא) כתב שאין לעשות כן גם אם לא היה היישוב מונח בהם אלא פחות מכ"ד שעות. והוסיף, שאם לא שם בבקבוק יי"ש אלא שבר [בירה], יש להקל אפילו אם שהה השכר בתוך הבקבוק יותר מכ"ד שעות, אם הבקבוק אינו מיוחד לשכר, והניחו בו שכר רק באופן זמני.

[שעה"צ ס"ק קצא]

נראה קשום קצ"ו קצ"ז שישפוש קבוסות קטנים של קטן מק"ש¹³⁶.

136] וכלי דורלקס [סוג זכוכית שמצו שמשמשים בו לכוסות] שרגילים להשתמש בהם בחמין, דעת הגרש"ז איערבך (ביצחק יקרא) שאין להקל להשתמש בהם בלא הגעלה, וכפי שהחמיר הרמ"א לגבי כלי זכוכית, ויש להגעים בעירוי מכלי ראשון. דעת הגר"מ פיינשטיין (ספר הלכות פסח פ"ג הע' כא) שאין להכשיר כלי דורלקס לפסח.

[משנ"ב ס"ק קצב]

קדין קליין זכוכית, וכן"ל¹³⁷.

137] ובניהיל לעיל (סכ"ג ד"ה בהיתוך) כתב, שלדעת הגר"א גם השריע שדיקל בכלי זכוכית שאינם צריכים הגעלה, מודה בענינו, כיון שהזכוכית אינה אלא ציפור.

[משנ"ב ס"ק קצג]

מספקא לא מהקטין אסורא שיהיה קמץ על הקלי¹³⁸.

138] ואף שלא התיר זאת הרמ"א אלא בדיעבד, מ"מ לענין כלי שבלע על ידי האור ממלא זה הגעילה, כתב המשניב לעיל (ס"ק כו) שמותר להשתמש בו אף לכתחילה.

דסגולה לא טהני להו משום דהייס שקא פקעה¹³⁴.

134] וכלי פיירקס [מזכוכית] העשויו באופן שיוכל לעמוד על גבי האש אין חשש שמא יפקע, כתב הגר"ש אלישיב (קובץ תשובות ח"ג סי' פא) שמועיל להכשירו על ידי הגעלה, שכיון שהרמ"א לא החמיר בזכוכית אלא מחמת המנהג, יש להקל בפיירקס שלא דעה במיה. דעת הגר"צ פרנק (שורת צ"ח אלעזר ח"ט סי' כו אות ב) שהרצה להכשירו לפסח, ויעילטו שלש פעמים. מאידך, המהר"ם בריסק כתב (שורת ירושת פליטה סוף סי' ב) שאין להקל בפיירקס יותר מבשאר כלי זכוכית, ואין להכשירו לפסח, ורק להכשירו מבליעת שאר איסורים מותר על ידי הגעלה, כשאי אפשר בליבון. וכן דעת הגר"מ פיינשטיין (ספר הלכות פסח פ"ג הע' כא) והגר"ש תאור (קובץ מבית לוי ח"א עמ' לח) שאין להכשיר כלי פיירקס לפסח.

וזכוכית הקבועה על גבי כירים חשמליות, ועליה מניחים את הקדירות, דעת הגרש"ז איערבך (הלכות שלמה פסח פ"ג סי' ג) שאין הויסק הכירים מועיל להכשירה, שכיון שנוגעים בה התבשילים הנשפכים בתוירות, טענה היא ליבון גמור, הויסק זה אינו בליבון גמור.

[משנ"ב ס"ק קצד]

הלכהשירו על-ידי ערוי שלשה ימים¹³⁵.

135] ובקבוקי זכוכית המשמשים ליי"ש, כתב הערוך השלחן (סי' טז) שאין אפשר להכשירם על ידי עירוי שלשה ימים, כיון שהיי"ש הוא חרף מאד ועומד בבקבוק ימים רבים, וכן כתב בשורת אור לציון (ח"ג פ"י

הלכות פסח סימן תנב

המשך מעמוד 92

לשטוף את הכלי, כיון שהליכון אינו מפליט את הבליעה אלא שורף ומכלה אותה [במבואר לעיל (ס"ק כ)]. מאידך, בערוך השלחן (יוד סי' קכא סכ"ב) מבואר, ששוככים מים אף אחר הכשרה בליבון.

שנבלעה בכלי הבליעה שנפלטה על ידי מי הגעלה, ודברי הרמב"ם נאמרו כשהמים שהים בכלי ובלעיים בו. ולאחר הכשרה על ידי ליבון, דעת הגר"ש קרליץ (שם) שאין צריך

הלכות פסח סימן תנג

המשך מעמוד 102

מתערבת מיני תבואה. דעת הגרש"ז איערבך (הלכות שלמה פסח פ"ד סי' ז) שהמנהג להחמיר בזה כשאר קטניות, וכן דעת הגר"ש אלישיב (קובץ תשובות ח"ג סי' פא).

7] וענין תפוחי ארמה, שאינם קטניות אלא פירות הארמה אך הרגילות בזמנינו לעשות מהם קמח, הנשמת אדם (הלכות פסח סי' ז) הביא שבפירודא נהגו לאסור תפוחי ארמה משום שעושים מהם קמח ורק בשנה שזדה רעב גדול הושיבו בית דין על כך ההיתור להשתמש בהם. דעת הגרש"ז איערבך (הלכות שלמה פסח פ"ד דבר הלכה אות כח וארזות הלכה הע' 109) שבתפוחי ארמה לא נזקבלו דברי הנשמת אדם כלל, כיון שהם גדולים ולא מיהלפי בחיטין, וכקמח תפוחי ארמה הוסיף לעצמו שלא להשתמש. וכן כתב בשורת אגרות משה (אורח חיים סי' סג) שמעולם לא חששו לאסור תפוחי ארמה [ובטעם ההיתור ראה מה שהבאנו לעיל (בהע' 16)].

8] ומה דן הקטניות, הרמב"ם (פ"א מהל' בלאים ד"ה) כתב שכל זרעים האכילים לאדם, חוץ מן התבואה, נחשבים קטניות, כגון הפול והאפונים והערשים וכיוצא בהן. אכן, כתב המשניב לקמן (סי' תסד

בשורת מלמד להועיל (אורח חיים סי' פח) הביא שנהגו בירושלים לאסור את הבוטנים, וכן כתב בספר מקראי קודש (שם) ובשורת הלכת יעקב (שם) שנהגו לאסור את הבוטנים, אך גם הם כתבו שכיון שהטעמים לאיסור לא קיימים בבוטנים וגם מבחינה מציאותית אינם דומים לקטניות, וגם שיש המחמירים את הקטניות עצמן כל שנעשו באופן שאף במינו דגן לא שייך שיבא לידי חימוץ [ראה הע' 110]. לכן מותר להפיק מהם שמן בהכשר לשם פסח. ובמקראי קודש הוסיף, שכל זה רק כשהשמן הופק קודם פסח והבוטנים נבררו היטב מחשש תערובת דגן, ובחלקת יעקב הוסיף, שאב"י יש מקום שנהגו איסור בשמן חיז להתיר.

וכעין זה דנו הפוסקים לענין שמן המופק מכותנה, אם נחשב הוא כשמן קטניות האסור באכילה [במדרוץ מהרמ"א להלך], שבספר מקראי קודש (שם) כתב שמותר להשתמש בו כשנעשה בזהירות ובהכשר, הוסיף ששמעו שגם הגר"ח סולוביצ'יק התיר, וכן הובא בשם הגר"מ פיינשטיין (סידור פסח כהלכתו פט"ז הע' 26). מאידך, בשורת מנחת יצחק (ח"ג סי' קל"ח) כתב שיש להחמיר שגם זרע הכותנה נחשב קטניות ואסור לאכול את שמנו. והוסיף, שבשורת זכרון יהודה (אורח חיים קלט) כתב ששמעו שמהג"י ישראל לאסור את השמנים המופקים מכל מיני זרעונים אף אלה שאינם קטניות, ומשום שקשה מאד לבררם

מילואים הלכות פסח סימן תנג המשך מעמוד קודם

קפ) הסתפק בביאור דבריו, האם דעתו שלא גזר כלל על קטניות כשנעשות באופן שגם אם היו מיני דגן לא היו מחמיצים (ובגזון זה ראה לעיל (דע' 10)), או שמא דעתו שכל גזירת קטניות אינה אלא בפסח ולא בערב פסח. ובשורת שבת הלוי (ח"ג סי' לא) כתב בדעת הפמ"ג שכונתו להתיר בערב פסח רק אכילת מצת קטניות, והביא שמנהג רבותינו בערב פסח לאכול רק פירות וכשר וכיוצא בזה, ומכלל מנהגם יש ללמוד שהקטנות נאסרו אף בערב פסח, ואפילו מצת קטניות אין להתיר לאכול בערב פסח. והמהרהר בזה הריירו בכלל הפורץ גדר.

12) וקטן הנצרך לאכילת קטניות, כתב הרמ"א לעיל (סי' שכח ט"ז) לענין אמירה לזכרי בשבת שמותרת לצורך חולה שאין בו סכנה, שחתם צורכי קטן דינם כצרכי חולה שאין בו סכנה. וראה שם (סי' קנח) שהכאנו דעות באחרונים עד איהו גיל נחשב קטן כחולה שאין בו סכנה. והחיי אדם (כלל קכו סי' ט"ז) כתב, שמותר להאכיל קטניות לחולה שאין בו סכנה ולתינוק אם צריך הרבה לכו.

ולגבי קטן שלא הגיע לחינוך שיש איסור ספיה להאכילו איסור, כתב בשורת שם אריה (אהע"ז סי' צה בסופו) לענין מה שמובא ברמ"א (סי' תסז ט"ח) שיש נהגים שלא לאכול בפסח פירות יבשים, שמימי אין איסור לתת לקטן [שלא הגיע לחינוך] לאכול מהם, לפי שאין איסור לספות לקטן דבר שאינו אסור אלא משום חומרא. ועל פי דבריו כתב השו"י חמד (חמ"ן ומצה סי' ו' אות ו') שמותר לתת לקטן [שלא הגיע לחינוך] לאכול אורז בפסח משום שאין בו איסור ספיה. וכעין זה כתב הפמ"ג לעיל (סי' שא א"א סי' לב ו-לה) שבדבר שכל איסורו רק משום גזירה, אין איסור ספיה לקטן.

והפיקים בין הדינים, לדעות שהבאנו שם (סי' שכח ט"ק נח) שקטן נחשב חולה שאין בו סכנה עד גיל ט או יג, שער גיל חינוך מותר להאכילו קטניות אף כשאינו צריך דוקא לאכילתם ומשום שאין בו איסור ספיה, אך מגיל חינוך ועד גיל ט או יג, מותר להאכילו רק כשצריך לאכילתם ומדין חולה שאין בו סכנה.

וכשנבשל קטניות בפסח (באופן שמתחיל), כתב בשורת מהר"ם ש"ק (סי' רמא) שצריך ליהדר כלים מיוחדים לצורך הקטניות, וכן מובא בשם הגרי"ן קרליץ (חוט שני פסח פ"ב סוף סי' יב) והגר"ש והאור (קובץ מבית לוי ח"א עמ' מו) שכן המנהג, אך לענין הכיורים שעליהן מבושל את הקטניות, דעת הגרי"ש והאור (שם) שיוכל לכושל גם על הכירה שמבשל בה לפסח ואין צורך כירה מיוחדת לקטנות. ואף אם יגלוש מהסיר על החצובה אין חשש, ודי שיגוק אותה אחר כך, ומימי כתב שצריך להזהר שלא יתנו מתבשיל הקטניות על מאכלים אחרים הנמצאים שם (ואם ניתו יש רוב במאכל כנגד הקטניות, מותר המאכל באכילה).

שענה"צ סי' קו

שְׁהָיָה חֲמִי הַדֹּד כְּהָה פְּעֻמִּים בְּשֵׁנֵי בִצְתָא⁽¹³⁾.

13) אך מי שאף בשני בצורת יכול לקנות מיני דגן או מאכלים אחרים, כתב בשורת דברי מלביאל (ח"א סי' כח אות ב) שאין להתיר לו קטניות, וכן כתב בשורת שואל ומשיב (מהדורת חיד סי' קכח) שאין להתיר קטניות בזמן שהיוקר מאמיר אלא לעניים שקשה להם לקנות דברים אחרים, אך לא לעשירים (אמנם הוסיף הדברי מלביאל (שם), שבמקום שאם לא יתירו גם לעשירים, יתביישו העניים ולא יאכלו גם הם, יש להתיר אף לעשירים).

משניב סי' קט

וּמְנִי שֵׁשׁ עַל-קַל-פְּנִים רַב בְּהַקְרָא⁽¹⁴⁾.

14) ובתבשיל שיש בו רוב נגד הקטניות, אך הקטניות נתנות את עיקר

סי' ה) אורות החרדל שבוין שעושים ממש כרי, נהגו שלא לאכול בפסח אף שאינו ממש מין קטניות, ושזה טעמו של הרמ"א שם (סי' ב) שכתב שהמנהג שלא לאכול חרדל בפסח.

9) ואם אוכל קטניות כחלק מהפרה שהם גדלים בו, כגון גרעינים לבנים הגדלים בתוך הדלעת או גרעיני אבטיח, דעת הגר"שו אויערבך (הליכות שלמה פסח פ"ד סי' כז) שאין זה נחשב אכילת קטניות, וכן דעת הגרי"ן קרליץ (חוט שני פסח עמ' קטא) שכשאוכל את הגרעינים כחלק מהפרה, ואינו מטפל ומתעסק בגרעינים לייבשם כדי לאוכלם, אינם נחשבים אלא כפרי הדלעת עצמה ולא כקטניות. אך אם מתעסק בגרעינים בפני עצמם להכינם לאכילה, כגון שמיבשם, הריהם נחשבים בפני עצמם ולא כהפרה, ודינם כקטניות שאין לאוכלם.

10) ולאכול קטניות חיים בלא שבאו עליהם מים ולא נתנום בתבשיל, שגם אם היו מיני דגן לא היו באים באופן זה לידי חימוץ, מבואר בשו"ע הרב (סי' ה) שמותר לאוכלם, כיון שלא נהגו איסור אלא באופנים שבהם מיני דגן אסורים באכילה. ובהנחות הררי קודש (מקראי קודש פסח ח"ב סי' ט' אות ב' הע' 2) הביא שכן משמע מהסמ"ק (אמנם המקראי קודש (שם) הסתפק בזה וכתב שאולי זה תלוי במחלוקת האחרונים המובאת להלן, אם מותר לאפותם כעין מצות). ובשורת אבני מז (א"ח סי' תקלג) החיר להשתמש בשמן העשוי ממיני קטניות (אף עם מים), אם בשלהו תחילה בלא מים, שאז שוב אינו יכול לבא לידי חימוץ. ואף לאפות מצות מקמת העשוי ממיני קטניות, כשנוהרים בכל דיני השמירה שלא יחמצו כמו שאופים מצות ממיני דגן, כתב הח"י אדם (כלל קכו סי' א) שמותר, וכן הביא הדעת תורה בשם שו"ת יוסף דעת (הנדפס בסוף ספר נדרי זרזין), ורצה לדייק שכן גם דעת הפמ"ג. ובשורת חתם סופר (א"ח ח"א סי' קכא) צידד להתיר (ובתנאי שיצטרפו עמו הכמי הגליל) לעשות כן בשנת רעבון כשקמה החיטים היה יקר מאוד. אלא שהוסף שראוי לאפותן עבות, כדי שלא יבאו להחליפן במצות הרגילות ולטעות שיתצאים בהן ידי חובת המצוה.

מאידך, בשורת שואל ומשיב (מהדו"ק ח"א סי' קעה) כתב שאין להתיר לאפות מצות מקטניות שנשמרו מדברים המביאים לידי החמצה, ומשום שיש לחוש שיטעו ויבאו לצאת במצות כאלו ירי חוכת המצוה, וכן כתב גם הכף החיים (סי' יח). והמנהג בירושלים, הובא בשם המנחת יצחק (שער פסח בהלכותו פט"ו הע' 29) שנהגו כדעת המחמירים, ובשורת שואל ומשיב הוסיף, שגם אין להתיר אכילת קטניות באופן זה, כי המקו העם יטעו ויבאו לאוכלם גם על ידי בישול במים וכדו', וכן דייק השו"י חמד (חמ"ן ומצה סי' ו' אות ב) בדעת הפמ"ג. ובשורת שרידי אש (סי' 6) כתב שיתכן שגזרו על הקטניות בכל האופנים, שמא יבאו להחליף, וכן נראה דעת הפוסקים (ראה הע' 7) שדנו אם בוטנים אסורים בכלל הקטניות (אף על פי שבדרך כלל הם נאכלים כמות שהם ובלא בישול).

משניב סי' קז

בְּסִבְעֵי אֵין לְקַל בְּצֵהוּ⁽¹¹⁾ וכו', לְחֹלֶה אֵף שְׂאֵין בו בְּקֵהוּ⁽¹²⁾.

11) וכן לאכול קטניות בערב פסח אחר חצות היום, כתב החק יעקב (סי' תנא סי' ב) שאסור, וכן כתב בשורת שבת הלוי (ח"ג סי' לא). דעת הגרי"ש אלישיב (סידור פסח בהלכותו פט"ו הע' 42) שאף שמצד הדין אין איסור לאכול, המנהג הוא שלא לאכול מזמן איסור חמץ, ורק בשעת הצורך אפשר להתיר.

אך לאכול בזמן זה מצות העשויות מקטניות, כתב הפמ"ג (סי' חמד ח"א סי' ב) שמותר. והמהר"ם (דעת תורה, שו"ת מהר"ם ח"א סי'

מילואים הלכות פסח סימן תנג המשך מעמוד קודם

טעם התבשיל, כתב הנשמת אדם (הלכות פסח סי' לב) לענין יין שרף מדבש וכרר ששמים בו קטניות כדי שעל ידן ייחצר טעמו המיוחד, שאסור לשתותה, שלא החיר הרמ"א (כאן) לאכול תבשיל שמשרבות בו קטניות מחמת שבטלות ברוב, כשהקטניות עיקר בתערובת בכך שהן עשות את טעם הדיש. והשרי' הרב (שב) החק יעקב (שם) כתבו לענין יין שנעשה עם תערובת חרדל ושכתב הרמ"א לקמן (סי' תסד סי"א) שדינו בקטניות שאין לשתותו אף כשהיין הוא הרוב, שמיין שהחרדל הוא עיקר הוא מבר ונראה, אין זה נקרא תערובת שמתיירים אותה (והוסיף, שיש לאסור את שתיית היין גם מחמת שזו תערובת שנעשתה בידיים ולא מאליה, וכמובא דעתם לעיל. מאדך, בשו"ת באר יצחק (שם) כתב שאף כשהקטניות מונגות את

טעם התבשיל, מותר לאכול את התבשיל כל שיש רוב מהתבשיל בגנן.

ולבשל בכלי שבושלו בו קטניות והוא בן יומו, דעת הגרי"ש אלישיב (קובץ תשובות ח"ג סי' פא) שאף שלכתחילה אין לבשל בו, אך אם עבר ובישל המאכלים מותרים, שזה אינו חמור יותר מקטניות שנפלו לתוך תבשיל שאינן אסורות אותו גם אם יש בהן בנותן טעם, כל שיש רוב בתבשיל.

וכלי שבושלו בו קטניות ואינו בן יומו, כתב הכף החיים (סי' כו) שמוותר לבשל בו לכתחילה. מאדך, דעת הגרי"ש אויערבך (הלכות שלמה פסח פ"ד ארחות הלכה ד"ע 102) שאין להקל לבשל בו אלא כשבושלו בו ספק קטניות ובמקום הפסד גדול.

ולפיכך, כשקנה מצות בהקפה לכאורה יש להזהר שלא להגיע למצב שהמוכר מחזיר אחר מעותיו, ובפרט אם משלם בצ"ק דחוי, יש לזהר שהצ"ק לא יחזור, שיהא שהמוכר מקפיד, ואם המוכר גם דחוק למעותיו אז התבטל המכירה למפרע. אמנם לפני הקתה אחרונת המוכר מחזיר לאחר החג על מעותיו, דעת הגרי"ש אויערבך (בהסכמתו על ספר ד" מינים) שאין המקח בטל, שכיון שבערב החג ממש המוכר כבר לא יכול היה למכור את האחרונת, וברור הדבר שבאותו זמן הוא לא היה מסכים לקבל את האחרונת מהלוקח ולבטל את המקח, לכן גם אם מחזיר המוכר אחר מעותיו אין זה נחשב כיעיל ונפיק אזו"ה, שהרי דאי שיותר נוח לו שהלוקח ישלם לו לאחר זמן מאשר לבטל את המקח. מאדך, דעת הגרי"ש אלישיב (הצ"ק כהלכה פי' ענף ג) שאף בדבר שאין למוכר אפשרות למוכרו לאדם אחר, מ"מ אם המוכר יעיל ונפיק אזו"ה המקח בטל.

הלכות פסח סימן תנר תנה המשך מעמוד נא

שכתבו התוס' (סוכה ל, א ד"ה הא קמה) שאין חסרון של מצוה הבאה בעבירה כשהעבירה נגמרה קודם קיום המצוה, וכן אם הוציא מצה לרשות הרבים שלא בכוחה לעבירה, כגון שרצה לצאת בה ידי חובה ברשות הרבים ושכח שהיום שבת או שחשב שאין בזה עבירה, כתב הרע"ת תורה (ס"ד, וראה הערה שם בשולי הגליון) שכיון שקיימא לן (ראה משנה סוכה נ"א, ב וגמרא שם מב, א) שהטענה בדבר מצוה ושגג ועשה עבירה פטור, אם בן אין מעשה זה נחשב ככל עבירה, ולכן דאי שיצא ידי חובתו ובהערה שם בשולי הגליון האריך לדון שמה טענה בדבר מצוה נחשב שעשה עבירה אלא שפטור מחטאתו.

ולפיכך, כשקנה מצות בהקפה לכאורה יש להזהר שלא להגיע למצב שהמוכר מחזיר אחר מעותיו, ובפרט אם משלם בצ"ק דחוי, יש לזהר שהצ"ק לא יחזור, שיהא שהמוכר מקפיד, ואם המוכר גם דחוק למעותיו אז התבטל המכירה למפרע. אמנם לפני הקתה אחרונת המוכר מחזיר לאחר החג על מעותיו, דעת הגרי"ש אויערבך (בהסכמתו על ספר ד" מינים) שאין המקח בטל, שכיון שבערב החג ממש המוכר כבר לא יכול היה למכור את האחרונת, וברור הדבר שבאותו זמן הוא לא היה מסכים לקבל את האחרונת מהלוקח ולבטל את המקח, לכן גם אם מחזיר המוכר אחר מעותיו אין זה נחשב כיעיל ונפיק אזו"ה, שהרי דאי שיותר נוח לו שהלוקח ישלם לו לאחר זמן מאשר לבטל את המקח. מאדך, דעת הגרי"ש אלישיב (הצ"ק כהלכה פי' ענף ג) שאף בדבר שאין למוכר אפשרות למוכרו לאדם אחר, מ"מ אם המוכר יעיל ונפיק אזו"ה המקח בטל.

סימן תנה דין מים שלני

אמשנ"ב ס"ק א

בין מצת מצוה בין שאר מצותא.

1) ובטעם הדבר כתב הרא"ש (פסחים פ"ב סי' ל) שכיון שהחיוב ללש בימים שלני הוא משום חשש חימוץ, אין לחלק בין מצת מצוה לשאר מצות, ומה שהביא בעל העיטור (הובא ברא"ש שם) ראייה לדבריו שאין חיוב מים שלני אלא במצת מצוה, ממה שאמרו בגמרא (פסחים מ, א) "בציקות של נברים אדם ממלא בריסו מהם" וכו', ומשמע אף שלא לש אותם הנברי בימים שלני, כבר כתב הביי לעיל (סי' תמד בסופו) וראה ביה"ל לקמן (סי' תס סי"א ד"ה מצת מצוה), שהעיקר להלכה כפירוש הר"ח שמדובר בנברי שלש בימים שלני, וישראל עומד על גביו ורואה שלא נתערב בעיסה שוב חמץ ולא נתחמצה בלישה אלא שלא נשתמרה לשם מצה, ומשום כך מותר לאוכלם בפסח, אלא שאין לצאת בהם ידי חובת מצה כלילה הראשון (ודין במצות שלניו בשוגג במים שאינם מים שלני יבואר להלן (סי' לה)).

אמשנ"ב ס"ק ב

שחפצותו בימי יוסן הם תמידי² וכו', ומתקנת הפעילות³ וכו', דקני להו עין מים ספים⁴ וכו', וצ"ע טעמייהו⁵.

2) שאף ימי ניסן נחשבים לענין זה לימות הגשמים, שמבואר בגמרא (פסחים צד, ב) שכימות הגשמים החמה מהלכת בשיפולי הרקיע ומחמת את המעיסת (וכמבואר ברש"י פסחים מב, א ד"ה שלני).

3) ואף שזו דעת חכמי אמות העולם שבלילה מהלכת החמה מתחת לקרקע, והוא שלא כדעת חכמי ישראל (וכמבואר בגמרא (פסחים צד, ב)), כבר אמר רבי (שב) נראין דבריהם מדברי חכמי ישראל

אמשנ"ב ס"ק יז
ואותו אחר מפרך לברך ע"ה² וכו', גם הפלגן יוצא בו²⁸.

27) אמנם, לעיל (סי' יא סי' ל) לענין מי שמל חוטי ציצית ולאחר יאוש מוכרם לאחר, הביא את דעת הפמ"ג בשם הלבוש, והט"ו והגרי"א שמחמירים שלא יברך עליהם. וכן לקמן (סי' תקפו סי' ט) כתב שאין ראוי לברך על שופר הגוול אפילו לאחר יאוש ושינוי רשות (הערות שונה הלכות).

ולענין מי שלקח מהלוקח מהגולן, כתב לעיל (סי' כה סי' נד) לענין מי שגול תפילין ומכר לאחר תולה שב ומכרן, שלכל הדעות יכול הלוקח השני לברך עליהן.

ואם גזל היטים ועשה מהן מצה ותנה לאחר, כתב השרי' הרב (סי' שאף אם לא נתיאשו הבעלים, יכול השני לברך עליה, שהרי לא באה מצה זו לידי עבירה, כיון שכבר קטנה הגולן כשתינו (תגרשי' וולדנברג).

28) ואף לענין הברכה, כתב השרי' הרב (סי"א) שיכול לברך עליה (תגרשי' וולדנברג).

במה"ל ד"ה ולענין ברכה

לפי שהיא עבד עבדה ולא תפצה גופא פצברה²⁹.

29) מקוהה של סברא זו בירושלמי (שבת פ"ג ה"ג), וכתב בשו"ת רעק"א (מהדו"ק סי' קע"ד ד"ה ומה"ט) שסברת הירושלמי אינה נצרכת אלא למקרה שהוציא את המצוה בפיו ותוך כדי הוצאתו אכלה, שבאכילה זו גם קיים את המצוה וגם עבר את העבירה מחמת ש"בליעתו זו היא הנתונה, אבל כשהוציא מצוה מרשות היחיד לרשות הרבים ורק לאחר גמר הוצאתו אכלה, פשוט גם בלא סברא זו שירצא ידי חובתו, לפי מה

מז באור הגולה

הלכות פסח סימן תנג

תנג דיני החטים וטהינתם למצות, ובו ט' סעיפים:

א אלו דברים (א) שיוצאים בהם ידי חובת מצה: בחטים ובשעורים ובקמחין ובשבלת-שועל ובשפון (ב) (והמנהג לקח לכתחלה חטים) (מהרי"ל), (ג) באכל לא בארו (ד) ושאר מיני (ה) קטניות, וגם אינם באים (ה) לידי חמוץ, וימותר לעשות מהם תבשיל: הגה (ו) ויש אוקרים (טו) והגים פ"ה ומדברי פ"י כ"ש). והמנהג באשפנו להתמיר, (ז) ואין לשנות. מיהו, פשוט דאין אוקרים בדיעבד (ח) אם נפלו (ט) תוף (י) המבשיל, (י) וכן מטר (יא) להדליק בשמנים הנעשים מהם, (יא) ואין אוקרים אם נפלו לתוף

שערי תשובה

[א] קטניות עבה"ט. ועין גמור וקציה ושאלה"ע"י ח"ב סימן קטו ובקטנות טובעין להנאות והואילא זיל בסוף ספר ועי' לתקנים. שם כתב ובאשפנו ופלין שקבלי עליהם זה פשה מאות שנים תמנא זו קצת גדולי ישראל אין להטיל להם והטיל הוא פ"ין גדר כו. ודודי מ"ו המגין זיל בתשובה כתיב כי שהמין שקרין בפדנתו פאסול"ש⁴ פשה שהיא בין קטניות, תבוא ואלה ספרים פשוטם המעניות, ואף במקום שיש קצת חמץ אין להמנעם במדינות אלו שלא יבואו לפיין פדו, וכן עמא דבר. ועין בלקוטי ספר"ל אמר שהביא המנהג מ"ו כי שאמ"לם בפסח טובר קלאו ולא חסור וכל העובר על הכרי חמץ תב מתה (כתיבי שמנים) כו. ע"ש. וימקום אחד עמד קצת מהחכמים שרצו לפרוץ עזה ולא עלתה בידם, לפי שהקמי חסור מדולי אשפנו חרדי לקראתם ועדו כפרין וקניו דברי חכמים ותחליטו האסור במדינות אלו, ואין ללמד סקולות שנהגים חסרי מאו ומקום שלא נחשטו פניהם ונתת הגדולים והקנים ענה, וכמ' לענין חמץ לשא' כי נשים ויוצא. ועין בקטנות הגיל שגדול אחד היה מחמיר אף בקאפ"ה אע"ג דדאי פריעין הוא, נראה שרצה להתמיר לפי שהבנו לא ידעו מה הוא ודמו שהוא ג"כ מין קטניות ופירו הגל הפריעו גרר הראשונים, ומ"מ אף במקלות שגבלו חמיר זו בקאפ"ה ג"כ אם תכ"ץ קום תפסח יש להקל בהמשל בכטורי ח"ב סימן ה' ודלא פה"ק

באור הלכה

* ויש אוקרים. עין במשנה בריית השעם. ונחמיק בזה לשון רבנו מנחם באורו להרמב"ם, אמר שהביא איהו פעמים קלשים למנהג זה נחמיק תה לשנו: אמר זה מצאתי פתוב שיש מין אחר הנקרא ויצא"ש, והם מפרגרים של חטים ששפופים בארץ בתבניותם וטבעים כמו הזיזין, ובשנה שאינה של ברכה יוצאת התבואה מדרך הישר וחוורת וזיזין, מלשון "תבואה הארץ", ובשנה גשונה חוורת התבואה ויצא"ש, וקורין אותה ויצא"ש פארמנטליש,

שערי תשובה

שקורין אצלנו (טעוק"ש"ע מ"י"ע). גם"ן מיני קטניות הן (אחרונים): (ה) לידי חמוץ. ואפלו ל' אדם (ב) קמח-ארז ובאיצא בנה ברוחחין וכסוה בבגדים עד שנתקה כמו בצק שהחמין, אין זה חמוץ אלא סרחון ומטר באכילה: (ו) ויש אוקרים. לא מעקר הדין הוא (ג) אלא חמרא שהחמירו עליהם⁶, וכדמסיים לקמה. וטעם חמרא זו, משום שלפעמים תבואה מערב במיני קטניות ואי אפשר לברר יפה, ואתי לידי חמוץ ששנאפם או יבשלים; ועוד, שכמה פעמים טוחנים הארז ושאר מיני קטניות לקמח אופין גם"ן מהם לתם, ואיבא הדייטים ועמי"הארץ טובא, שלא נבחינו בין קמח זה לקמח של מיני דגני⁷ ובין פת [זו] לפת של מיני דגן, ואתי לאקולי גם בפת וקמח של מיני דגן. לפיכך התמירו עליהם לאסור כל פת וכל מבשיל, ואפלו לבשל ארז וקטניות⁸ (שלמות⁹) (ד) גם"ן אקרו"י משום לא פלוג; ועוד, דדלקא נמצא בהם גרעינין של מיני דגן, וכנ"ל. ועין עוד בבאור הלכה: (ז) ואין לשנות. ואפלו (ה) באחרון של פסח גם"ן כן אין להקל בזה¹¹. ומכל מקום בשעת הדיק (ו) שאין לאדם מה לאכל, מטר לבשל כל הפניות חוץ מתמשת מיני דגן, ומכל מקום גם בכגון זה (י) יקדים קטניות לארז ודחן ודעק"ע¹², שהם דמיני יתור לתמשה מינים ושנה בהו ספי למגור ופשוט דהוא הדין לחולה אף שאין בו סכנה¹³ דמטר לבשל לו אם צריך לזה, אלא דצריך לבדוק ויכור יפה יפה בדקדוק היטב שלא ימצאו בהם גרעינים מתמשת מיני דגן. וכתב ה"ת"ס"סופר בתשובה סימן ככב, דאפלו במקום שיש להתיר, מכל מקום יחלטנו לכתחלה ברוחחין, דכל מה דאפשר למקן מהקנינו, וכן כתב ה"ת"ס"ס"ס אדם: (ח) אם נפלו וכו'. דבקה לא נהגו להתמיר. ומכל מקום אותן גרעין שמוצאין צריך לזרוקן, אם לא שאינו נכר: (ט) תוף התבשיל. ומיני שיש על-פל-פנים רב בהמ"י¹⁴, (ח) דאם לא-כן לא מקרי תצורבות לכל ותוי כאוכל תבשיל מקטניות עצמה: (י) וכן מטר להדליק. ורצה לומר, אפלו לתתו אותם מקדם במים, דבכהאי פוגא בתמשת מיני דגן מתממציים, מכל מקום שרי, דלא נהגו אסורא אלא באכילה ולא בהנאה: (יא) ואין אוקרים אם וכו'. ורצה לומר, שאין צריך לדקדק לתלות הפך של שמן במקום רחוק מן השלחן משום תששא שמא נשף על מאכל, דאפלו נשף אין לאסור, דבכגון זה לא נהגו להתמיר, כן מבאר ב"ר"כ"י משה; ומסיים עוד שם, דאפלו גתשו אותן השמשמין שעושין מהן השמן במכתשת שפותשין שם חמץ, נמי לית לן פה, והשעם, (ט) דאפלו נתערב בו משהו נמי בטל בששים קדם הפסח, ואין לומר שמתקבל טעם מהמכתשת של חמץ, דהא צ"תו אין מפליט ומבליע. מיהו, כל זה בשמן שמשמין וברובה שאינם חרין, אבל בשמן-זית, (י) אם כתש היתיים בכלי שלתחתו בו וכדומה, בנדיא נקלט בו טעם

באור היטב

(א) קטניות ה"ה טעוק"ש"ע וטעוק"ש"ע ווי"י² אינם מחמצים: (ב) התבשיל. אפלו ליבא סי' ג"כ טבר באכילה, ט"מ רב עכ"פ בעינן דאלי"כ לא מקרי תצורבות לכל דתוי כאוכל התבשיל מקטניות עצמו, ה"י. כל מיני הריפות שקורין גרופי"ן³ הנשונים מה מינים אסור להשתוות בפניה, שמהלחין אותם במים קדם כתישה, ואם עבר עליו הפסח אסורין בהנאה, עין ח"י: (ג) להדליק. וטעוק"ש"ע אסור במקום שיש לחש שישלח לתבשיל ופי פוחשין במקוה שפותשין בהם שעורים. וד"ס שקרא בה נקרא דאפ"ה מטר המאכל הבטל ק"פ, וא"ל שקבל טעם מחמת דחוקא, דנה אינו אלא בדרך חרין, י"ד סימן צח, עמ"ש סי"ס תמ"ו. ומשמע ממח"ל דמטר לאכל לשמן-זית בפסח, מ"א, ע"ש:

משנה ברורה

א (א) שיוצאים בהם וכו'. כליל ראשון של פסח: (ב) והמנהג וכו'. משום דהוא הדין לאדם ביהודי ואיבא משום הרור מצוה. ואם אין לו חטים², יקה למצות מאתד מהארבעה מינים³ (ב) והשוב לו ביהודי, כדי שיאכל לתבואה: (ג) אבל לא בארו. והוא הדין דחן, וליף לה בש"ס מקרא, דאין יוצאין ידי חובת מצה בליזה הראשונה שהוא חובה אלא בדרך הבא לידי חמוץ⁴, ואלו אינן מחמצין, וכדמסיים לקמה: (ד) ושאר מיני קטניות. וקטניות (גרי"ע⁵), וקטניות"י שקורין אצלנו (טעוק"ש"ע מ"י"ע). גם"ן מיני קטניות הן (אחרונים): (ה) לידי חמוץ. ואפלו ל' אדם (ב) קמח-ארז ובאיצא בנה ברוחחין וכסוה בבגדים עד שנתקה כמו בצק שהחמירו עליהם⁶, וכדמסיים לקמה. וטעם חמרא זו, משום שלפעמים תבואה מערב במיני קטניות ואי אפשר לברר יפה, ואתי לידי חמוץ ששנאפם או יבשלים; ועוד, שכמה פעמים טוחנים הארז ושאר מיני קטניות לקמח אופין גם"ן מהם לתם, ואיבא הדייטים ועמי"הארץ טובא, שלא נבחינו בין קמח זה לקמח של מיני דגני⁷ ובין פת [זו] לפת של מיני דגן, ואתי לאקולי גם בפת וקמח של מיני דגן. לפיכך התמירו עליהם לאסור כל פת וכל מבשיל, ואפלו לבשל ארז וקטניות⁸ (שלמות⁹) (ד) גם"ן אקרו"י משום לא פלוג; ועוד, דדלקא נמצא בהם גרעינין של מיני דגן, וכנ"ל. ועין עוד בבאור הלכה: (ז) ואין לשנות. ואפלו (ה) באחרון של פסח גם"ן כן אין להקל בזה¹¹. ומכל מקום בשעת הדיק (ו) שאין לאדם מה לאכל, מטר לבשל כל הפניות חוץ מתמשת מיני דגן, ומכל מקום גם בכגון זה (י) יקדים קטניות לארז ודחן ודעק"ע¹², שהם דמיני יתור לתמשה מינים ושנה בהו ספי למגור ופשוט דהוא הדין לחולה אף שאין בו סכנה¹³ דמטר לבשל לו אם צריך לזה, אלא דצריך לבדוק ויכור יפה יפה בדקדוק היטב שלא ימצאו בהם גרעינים מתמשת מיני דגן. וכתב ה"ת"ס"סופר בתשובה סימן ככב, דאפלו במקום שיש להתיר, מכל מקום יחלטנו לכתחלה ברוחחין, דכל מה דאפשר למקן מהקנינו, וכן כתב ה"ת"ס"ס"ס אדם: (ח) אם נפלו וכו'. דבקה לא נהגו להתמיר. ומכל מקום אותן גרעין שמוצאין צריך לזרוקן, אם לא שאינו נכר: (ט) תוף התבשיל. ומיני שיש על-פל-פנים רב בהמ"י¹⁴, (ח) דאם לא-כן לא מקרי תצורבות לכל ותוי כאוכל תבשיל מקטניות עצמה: (י) וכן מטר להדליק. ורצה לומר, אפלו לתתו אותם מקדם במים, דבכהאי פוגא בתמשת מיני דגן מתממציים, מכל מקום שרי, דלא נהגו אסורא אלא באכילה ולא בהנאה: (יא) ואין אוקרים אם וכו'. ורצה לומר, שאין צריך לדקדק לתלות הפך של שמן במקום רחוק מן השלחן משום תששא שמא נשף על מאכל, דאפלו נשף אין לאסור, דבכגון זה לא נהגו להתמיר, כן מבאר ב"ר"כ"י משה; ומסיים עוד שם, דאפלו גתשו אותן השמשמין שעושין מהן השמן במכתשת שפותשין שם חמץ, נמי לית לן פה, והשעם, (ט) דאפלו נתערב בו משהו נמי בטל בששים קדם הפסח, ואין לומר שמתקבל טעם מהמכתשת של חמץ, דהא צ"תו אין מפליט ומבליע. מיהו, כל זה בשמן שמשמין וברובה שאינם חרין, אבל בשמן-זית, (י) אם כתש היתיים בכלי שלתחתו בו וכדומה, בנדיא נקלט בו טעם

שער הצינן

(א) חקיעקב וחדמ"שה והפ"י: (ב) אחרונים, והוא מבאר ברמב"ם: (ג) פוסקים: (ד) תי"אדם: (ה) תי"ז: (ו) תי"אדם, וכן כתב הרב יעב"ץ, ועין שם שהאר"י, וכן דרש שהתירו חכמי חסור כמה פעמים בשני בצות¹³: (ז) אחרונים: (ח) חקיעקב: (ט) כן מבאר שם בורכ"י-משה וכן פתוב בסימן חמו, עין שם: (י) כן מבאר בדגול מרובה, והנה בדגול מרובה דבשמן-זית חולשין אולי נקבשו במקמשת של חמץ, ועין במחצית-השלחן המשמע מנה דבשמן-זית שמוכא מדינות וחוקות אין להש לזה, דמסתמא עושין אותו בכלים קטנים, ומגדול מרובה שכתב דהמנהג שלא לאכל לשמן-זית משמע דאין מחלק בזה; תרומה: 1 גסמת. 2 מירס. 3 גריסים. 4 פולי שעועית. 5 קפה. 6 פסמת שחקה דק.

הלכות פסח סימן תננ

התבשיל. (יב) וכן מתר להשהות מיני קטניות בבית (מ"ה סימן קיג). ותרע אקלינ"א (מהר"ל) ופני"ס"א אל"יג"ר א"יגן מיני קטניות (ד) [ד] (יג) ומתר לאכלן בפסח, פן נראה לי: ב' יהעושה עשה מן החטים ופן הארז, (יד) אם יש בה (ה) והו טעם דגן, יוצא בה ידי חובתו בפסח: ג' *ה"אם לא בררו (טו) החטים מאכילת (1) עכבר, (טז) אין בכך פלוג: הגה (יז) וכן אם לא בררו ממנו אותו דגן שצמח. (יח) מיהו, צריך

ד משנה פ"ג דה"א
התבשיל וכו' פ"ג
ו ה' ליתע טעור
התבשיל
קטניות

שערי תשובה

יוסף, עכ"ל. ובמקומות אלו נזכרין הנה קשוח בקאפי"י, ואעפ"כ ורדיו סקרדיון לתורה את הקאפי"י קדם פסח וגם לפני קדם שק"ל"ים אותם לקבר טעם תפירות ארז ישאר מינים להחיה קנה מכל טעם הקרא דפסח וברכה ט"ב תבוא עליהם. ועין בשב"י שם פ"ט: בטי"א"א שמעתי שרבים פו"שים לפי שיש חשש בפאת שמשפתשוין בטי"א"א החיים ומקשים אותם לקבר ושמא נשחטם החיה עם חמין, וכן שפטי משלמים וכן רבים, לכן שומר נפשו ירחיק מזה כי בפסח צריך התקנה טפי כו', ע"ש, ומ"מ נראה שאין לחש לפנים שנתבשל בהם טי"א או נשפה מהטי"א להוד הפאכל, ויש להגות הנה בטי"א שקנה מן התבואה אשר במדינת גזירים וגם בתקנים מצידים שהוא פשר לפסח ע"י שפידים במראה וטעם וריח שיש הבדל בין טי"א שנתבשלה ונתבשלה לבין הטי"א הנשאה כדרך גדילתה ולא שלט פה אור לבשלה ככל: [ד] ומתה, עכ"ל. ומב' תשובת חיים שאל ח"ב סק"ן לח שיש מין אחד נראה כמו קמח ונקרא בערים הנ"ל סאג'ו וזה נעשה מזה עץ של התבואה ומתה בפסח, אף ציד לונדריס נחמנו נעשות כמותו והוא מקמח חטים ונקרא אריג"ה די סאג'ו, ושל לונדריס נפר לבקאים שנעשה מקמח, וה' שמעתי סאג'ו טעם כ"ה, ע"ש, ובמבתי זה למען דעת לדגך בכ"ה, כי לפעמים טקני התקנים מצדדים למי לא ואלו: [ח] טעם דגן, וכן בספר שריית בית אפרים סימן יג שהתבאר

באר היטב

(7) ומתה, ומ"מ צריכין בדיקה שלא יהא בהם א' מה מינים, קמח כ"י"ב: טוב להחמיר שלא לאכל עני"ס"א וקימ"ל"ס עד יום אחרון של פסח, כי אי אפשר לבררם יפה. וט"ו קמח: שמימי שמתחלקים אותו שקורין קרא"ם" קימ"ל מביאים אותו ממדינות אחרות אסור, שגדעין דומה לדגן, אבל אותו הנקרא פעל"ד"קימ"ל מתר בפסח. והח"י קמח: לע"ד אין להחמיר יותר, דגם קטניות עצמו מתבאר בעלמא הוא והכי דלא לוסף עלה: (כ) טעם דגן, ודוקא שיש בו כמות פסח, מ"א והח"י מתיר בארז אפלו אין בו כמות פסח: (1) עכבר. דקמח רק שבפי עכבר אינו מהמין חטה קשה ולכן אפלו אין ס' נגדן שרי צריכין ונלא חיי כמבשל אסור לבתולה דאין כוננתו לבשלו אלא לטחנן, ורש"י ורמב"ם. והקשה פ"ת, תלא כבשלו ק"פ וכלה דתיר הוא, ומסיק הואיל ומעברו ע"מ לאכל בפסח חיי כמבשל אסור, ע"ש. וח"י כו' ע"ש ומבין הנשיכת עכבר חיי כמפירות, ואפשר לדקא חטה אבל שעורה מותר להחמין, מ"א. וע"ל סימן חסו סעיף ד:

שש לו חלי ומחוש לאכל סאג'ו, וצריך לדקא בפסח שהוא אותו חיי התבואה בענינים אלה, ובסימן רח פתחתי המילים משם פסקי דינים בקצרה ומשם המלך

משנה ברורה

חמין, דהא זית הוא חריף(15), במבאר לעיל בסימן תמו סעיף ח, ובכ"ה חריף אמרינן: אגב דחיקא דחתישת המכמשת נותנת טעם ביותים, וליכא ששים ביותים נגד הטעם, וכדלעיל בסימן תמו סעיף ח, ע"ש, ועל"פ כשמן זית לכלי שלמא צריה לזהר שלא

באור הלכה

ועל"פ אסור כל קטניות, עד כאן לשונו שם. ופרוש דבריו, שיש מיני חטים שבשנה שאינה מתקנה משתנות תראות מיני נרעונים, ועל"פ אסור כל מיני נרעונים: * אם לא בררו החטים וכו'. מש"ן זה משמע דלכתחלה צריך לקבר אותם הנשיכים מעכברים, אבל בטור וכן בבלבש איתא שאין צריך אפלו לבתולה,

לתלות הנה בקרוב לשלחן, שלא ישיף על מיני מאכל: (יב) וכן מתר להשהות מיני קטניות בבית (מ"ה סימן קיג). ותרע אקלינ"א (מהר"ל) ופני"ס"א אל"יג"ר א"יגן מיני קטניות (ד) [ד] (יג) ומתר לאכלן בפסח, פן נראה לי: ב' יהעושה עשה מן החטים ופן הארז, (יד) אם יש בה (ה) והו טעם דגן, יוצא בה ידי חובתו בפסח: ג' *ה"אם לא בררו (טו) החטים מאכילת (1) עכבר, (טז) אין בכך פלוג: הגה (יז) וכן אם לא בררו ממנו אותו דגן שצמח. (יח) מיהו, צריך

שער הצינן

(15) מגן אברהם: (י"ב) ט"ו ושי"א: (יג) מגן אברהם בשם יש נוהליק: (ד) פן כתבו האחרונים: (טו) הרמב"ן והרא"ש וסיפתם, ונתעיקום האחרונים: (טז) הנהו דלא בעינן שיאכל כל אכילת פרס, דסביא וז' לא נוקרת אלא בראב"ד, ושארי הפוסקים לא הזכירוהו ונ"ל לעין דעת הרשב"א(19), דכתבו הפוסקים משמו דסביא לה בראב"ד דבעינן פנות בכדי אכילת פרס, אם גם כזה סביא לה בראב"ד דבעינן שיאכל את כל הפסח. אחר"כ מצאתי באור ודוע שגם הוא סביא לה לדעת בראב"ד דגם בארז וחטים בעינן דוקא שיהא בה פשעור, אבל זה לא זכר דבעינן שיאכל כל הפרס: (ח) דהא דעת בראב"ד ותרובנו חיים המובא בהרא"ש והרשב"א והאור ורוע: (15) הרא"ש כסף דבריו בהלכות חלה והרשב"א בפסקי חלה שלו [כ"כ הח"י וא"י]: (ט) מגן אברהם: (כ) חזקוניקב ושי"א: (כ"א) אלהי רעה, והביא ראיה לזה מהשבות הרשב"א ונדלא כמגן אברהם שפספסן בזה, והביאו הפרי"מגדים: (כ"ב) מגן אברהם, וכן מוכח בבאר הגול: (כ"ג) ואין זה בכלל מבטל אסור, שאין כוננתו בשתינתו לבשלו אלא לשחן את החטים [טור]: (כ"ד) מגן אברהם ושי"א וחקי יקב והג"ר ושי"א: (כ"ה) ב"ה ושי"א, לחש לדעת הפוסקים דקמח בקמח מקרי יבש ביבש וחזור ועוד, וכמב' הג"ר, דמשמע זה רב גני' ישראל אופן טעמה קדם פסח, דרב דגן מצוי בהם קמח מקמחים: (15) מגן אברהם, וכן דהא דעת הג"ר ושי"א:

תרגום: 1 שבת. 2 בספר. 3 קמח. 4 ע"פ באר היטב לקמן סימן תננ ט"ו. 5 תה. 6 מצפהיים (שהוסיפה לצמח החטה בתלוש).

הַלְבוּת פֶּסַח סִימָן תַּנַּן

ביאורים ומוספים

[משנ"ב ס"ק יא]

דָּקָא נָתַתּוּ הָיָא קְרִינָא¹⁵.

כשיש כוית דגן בכדי אכילת פרס וכשאוכל מהתערובת אכילת פרס (הגרש"ב וולדנברג).

[משנ"ב ס"ק טז]

שְׂאִין הַפְּגִיז מְחַמֵּץ מִמַּעוֹט רַק שְׂפָסִי הַצֶּבֶד¹⁶, וְלָבֵן אֶפְלוֹ אֵין שְׂשִׁים נִגְדָן שְׂרִי בְּדִיעְבְּד¹⁷.

20) וחייטים הנשוכות מציפורים, כתב בשו"ת שואל ומשיב (מהדורת ה"ג סי' פב) שמוותרות לכתהילה (גם כשאין שישים כנגדן), שבזה אין שום חשש, ועדיפות הן מחייטים הנשוכות מעכברים.

ולענין חייטים הנשוכות מתולעים, השדי חמד (חמץ ומצה סי' יא אות ה) הביא שרעת השיירי כנסת הגדולה (כאן) שדינן שווה לחייטים שאכלו מהן עכברים [ואין להתייר לכתהילה אלא כשיש שישים כנגדן], אך הברכי יוסף (סי' ו) חלק עליו, שאין התולעים מפרישות חק כמו העכברים, ולכן אין שום חשש בחייטים אלו. והביא השדי חמד שכן דעת עוד כמה אחרונים, ולכן מסקנתו שאין צריך להחמיר ברב, וגם אם אין שישים כנגדן מותרות הן לכתהילה. וראה עוד מה שכתבנו לקמן (סימן תסו ס"ק יח).

21) ולהשתמש בקמח כזה לצורך מצות המצוה, הביא הבית מאיר (סי' תש"ח) תשובת מהר"ם מלובלין (סי' קט) שאין להשתמש בו. וביאר הבית מאיר, שכיון שאנו נוהגים שמצות המצוה יהיו משומרות משעת הטחינה, לכך יש לשומרן גם מכל חשש חימוץ רחוק, אפילו שאינו אוסר. ולכן רענו, שגם חייטים או קמח שנתערב בהם חשש חמץ אלא שנתבטל בשישים, או שהתערור עליהם חשש חמץ אלא שפסקנו לקולא מחמת ספק ספיקא וכדו', שאף על פי שיש להתייר את הקמח ולהשתמש בו בפסת, מ"מ אין לאפות ממנו את מצות המצוה, ובשעה"צ להלן (סי' סו), וכן במשנ"ב לקמן (סי' תסו ס"ק יז) כתב שיש לחוש לדברי הבית מאיר [לכל הפחות כסניף לטעם אחר להחמיר]. וראה מה שכתבנו בביה"ל להלן (סי' די"ה ולפחות) ובשעה"צ (סי' סב).

[משנ"ב ס"ק יז]

וְקָמַח בְּקָמַח מְחַמֵּץ לֶחַ לְבָלֵחַ וְאֵינוֹ חוֹרֵר וְנִעוֹר²².

22) אמנם לענין מים שנבלע בהם טעם חמץ שנתערבו במים כשרים לפסח ויש שישים כנגדם, כתב לקמן (סי' תסו ס"ק סו) שיש מחמירים שלא להשתמש בהם, כיון שבקלות אפשר למצוא מים אחרים.

והטעם לחלק בין תערובת ביבש לתערובת בלח, כתב לעיל (סי' תמו ס"ק לג) שבתערובת של יבש נשאר החמץ בעין, ולכן מחמירים לומר שחזור וניעור, מה שאין כן בתערובת של לח, שכל התערובת נעשית דבר אחר ואין החמץ נשאר בעין, אין מחמירים לומר שחזור וניעור. ובתערובת של קמח נחלקו הפוסקים אם ריגה בתערובת של יבש או כתערובת של לח (ראה שעה"צ ס"ק כה), ולכן כתב המשנ"ב שבעל נפש יחמיר לעצמו לאפות קודם הפסת, וביאר בשעה"צ (שם) שהוא כדי לחוש לדעת המחמירים שקמח נחשב תערובת של יבש וחוזר וניעור, אך לאחר האפיה וראי שאין זה נחשב כתערובת של יבש, ובטעם הדבר כתב הט"ז (סי' ב), שכיון שבאפיה הכל נעשה חתיכה אחת ממש, ראי שאין החמץ נחשב בדבר בעין.

[שעה"צ ס"ק טז]

וְיֵשׁ לְעֵינַי דְּבַעַת תְּרַשְׁבֵּי¹⁸.

15) ולפי המציאות כיום ששמן זית מוזק אינו חריף, דעת הגרי"ש אלישיב (דבר חריף עמי ל בשולי הדף) שרק שמן זית קודם הויזקק שיש בו מרירות נחשב ברבר חריף, ולא השמן המוזקק [אך אין זה נוגע להלכה זו, שהרי בזמן כתיבת הוית ראי הוא חריף].

[משנ"ב ס"ק יג]

וְעֵינַי דְּבַעַת וְחִקְיָעֻקֵּב בְּנָה¹⁶.

16) הט"ז (סי' א) כתב שיש לחלק בין סוגי הקימל, שבסוג הדומה למיני דגן יש להחמיר, אך אפשר להקל בסוג שאינו דומה למיני דגן. והחק יעקב (סי' ט) כתב שאין להחמיר כלל בקימל, כיון שגם האיסור בקטניות עצמן אינו אלא חומרא בעלמא, ואין להוסיף עליו יותר.

[משנ"ב ס"ק יד]

וְיִזְעָא יְרֵי הוֹבְרֵי בְּשִׂאֵל כָּל פְּזִית מִן הַצֶּפֶה¹⁷ וְכִי, אֶלְא־אִסְרֵן יֵשׁ לֵב דְּגָן וּמַעוֹט אַרְי¹⁸.

17) אך לענין מצה שנעשתה מקמח שנתערב עם מיני תבלין, ויש בתערובת כוית קמח בכדי אכילת פרס, כתב לקמן (סי' תנה ס"ק מה) בשם הפרי"ח המג"א שכדי לצאת בזה ידי חובה יש לאכול לכל הפחות פרס מהעיסה [וראה מחצה"ש (סי' תנה ס"ק יז)] (הגרש"ב וולדנברג), וכן לענין האוכל פת העשויה ממיני דגן וקטניות ויש בה כוית דגן בכדי אכילת פרס, כתב לעיל (סי' רח ס"ק מג) שאינו חייב בברכת המזון אלא אם כן אכל כוית מזהה.

18) ומצה שנעשתה מתערובת שבה רוב הקמח משומר ומיעוטו שאינו משומר, כתב הגרי"ש שקוף (מבכשי תורה פסח ח"ב עמ' תרפו) שיוצאים בה ידי חובה, שכשם שהולכים אחר רוב דגן בתערובת, אף על פי שיש בה גם מיעוט שאינו דגן, כך גם יש ללכת אחר רוב הקמח המשומר. והוסיף, שאף ללא דין ביטול ברוב יש להכשיר מצה כזו, שכיון שתערובת הקמח נעשית גוף אחד, וראי שחל על גוף זה הדין לפי רוב החלקים שבו.

ולענין תערובת של מצות שאינן ממין דגן ברוב מצות ממין דגן, כתב בשו"ת עונג יום טוב (סי' ד) לענין תערובת של מצות שנאפו שלא לשמה ברוב מצות שנאפו לשמה, שיש להסתפק אם להכשיר את כל המצות מדין ביטול ברוב, וצידד לומר שלא מנייל ביטול ברוב אלא בדבר שאנו דנין עליו שיש בו איסור או פסול, שבזה אמרה התורה שהרוב מבטל את האיסור או הפסול. אבל בדבר שמחוסר מעשה כמו מצה שנאפתה שלא לשמה, בזה יש לומר שהרוב אינו יכול להוסיף מעלה שחסרה, דהיינו כוונה לשמה. מאידך, דעת הגרי"ש שקוף (שם) שאף בתערובת כזו אפשר לצאת ידי חובה, משום שבחידוש התורה שהולכים אחר הרוב נכלל גם דין שהמיעוט נהפך לדין הרוב, ולכן מיעוט המצות שלא נאפו לשמן מקבלות את דין הרוב ותחשבות כמצות שנאפו לשמן [וכן עולה מדברי הפמ"ג (סי' תרכו משב"ז ס"ק ב)].

19) בפסקי חלה להרשב"א (סוף שער א) כתב במפורש שרוקא

